

Kronik

Praktikpladser til alle – et kollektivt ansvar

Karin Parbst

Individuelt ansvar kontra kollektivt ansvar

Det har været en implicit del af den danske håndværkeruddannelse, at den enkelte lærling/elev selv har ansvaret for at finde en læreplads/praktikplads. Sådan har det været siden håndværket opstod. Forældrene eller lærlingen selv fandt en mester, og man kom i mesterlære. Siden opstod de tekniske skoler (omkring midten af 1800-tallet) og vekseluddannelsessystemet¹ (i slutningen af 1950'erne). Senere blev det med *EFG-forsøgsloven* fra 1972 muligt at påbegynde sin uddannelse uden på forhånd at have en aftale om læreplads med en virksomhed. Lærepladsen skulle eleven så finde i løbet af basisåret/grundforløbet.

Denne historiske udvikling har medført en meget magtfuld diskurs, hvor ansvaret for at finde en læreplads/praktikplads er fastholdt først og fremmest hos lærlingen/eleven. De elever, der ikke formår at finde en læreplads, er så at sige selv 'skyld' i det.

Jeg oplever, at virkeligheden er langt mere kompleks. Af en undersøgelse foretaget af en tømrerfagforening på Fyn, fremgår det, at 64 % af de lærlinge, der fik en

praktikplads, fik den via sociale forbindelser². Det kan være svært for unge uden netværk at skaffe sig en praktikplads. Disse unge behøver hverken at være svage socialt eller fagligt. Blandt de grupper, der har særlig svært ved at skaffe sig en praktikplads, kan nævnes fx kvinder i mandefag og indvandrer- eller akademikerbørn uden forbindelser til håndværk. Dertil kommer elever, der bare har været uheldige og ikke har fået en praktikpladsplads, selvom de har søgt op til 200 steder. Endelig er der også en gruppe unge, som har det svært med selve søgeprocessen, fordi de enten er for generte eller ikke får taget sig sammen.

Skolerne og samfundets ansvar for at sikre praktikpladser til alle – og dermed en mere kollektiv tilgang til praktikpladsproblematikken – har været nedtonet i denne diskurs.

Skolernes rolle

Skolernes rolle omkring praktikpladssøgningen skal ses i sammenhæng med ovennævnte diskurs. Lovgivningsmæssigt places ansvaret for at skaffe sig en praktikplads hovedsagligt på eleven, dog er det samtidigt et krav, at skolerne skal arbejde med praktik-

pladssøgning, og alle skoler har også gjort det i et eller andet omfang. Men det er min påstand, at der ikke hidtil har været arbejdet systematisk og kontinuerligt nok med dette. Skolerne har ikke oplevet det som deres endelige ansvar. Dette hænger også sammen med den udvikling, der har været på erhvervsskolerne de sidste 25 til 30 år:

Ved at omlægge skolerne til selvejende institutioner og ved implementeringen af taxameterordninger i 1991³, blev skolernes fokus i høj grad optimering af egen skoles økonomi. 'Fastholdelsesparadigmet'⁴ samt '95 %-målsætningen'⁵ fik skolerne til at fungere som fastholdelsesfabrikker, hvor begrebet 'hamsterhjul' opstod. Nogle elever tog flere grundforløb. To, tre, måske fem eller flere. Rekorden er, så vidt jeg ved, 50 grundforløb. 'Fastholdelsesparadigmet' betød også, at et grundforløb, der var normeret til 20 uger, kunne forlænges op til 60 uger. Dette blev gennemført med argumentet om, at dette ville hjælpe svage elever videre i uddannelsen og har sikkert været godt for nogle elever, men har efter min opfattelse også været med til at udvikle en 'laissez-faire'-pædagogik, som har været meget ødelæggende for erhvervsskolerne og for de unge.

Desuden bliver det som ung lærling ikke nødvendigvis lettere at skulle finde en praktikplads, hvis du har været 40 eller 60 uger om et grundforløb, som er normeret til 20 uger, snarere tværtimod. Hvis en elev skiftede grundforløb efter de 60 uger, kunne eleven fortsætte med 60 uger på det næste grundforløb. Jeg har mødt unge, der har gået to år og syv måneder på grundforløb.

Disse styringsredskaber sammenholdt med et frit elevoptag har placeret erhvervsskolerne i en situation, hvor nogle kommuner har brugt skolerne som opbevaringssted for udfordrede unge, som kommunerne selv burde have taget hånd om og gjort uddannelsesparate. En ond og nedadgående cirkel blev skabt.

Skolernes ledelsesfokus burde være at skabe fagligt dygtige håndværkere, livsduelige mennesker og demokratiske medborgere. Desuden burde det været en højt prioriteret opgave at sikre alle, som gennemfører et grundforløb tilfredsstillende, hjælp med at skaffe sig en praktikplads. Med dette udgangspunkt burde skolens økonomi kunne hænge sammen, men de økonomiske incitamenter, som udgør en vigtig del af styringsteknologien overfor erhvervsskolerne, har skævvredet ledelsesfokus væk fra dette. Som en konsekvens heraf har det praktikpladsopsøgende arbejde ikke været prioriteret højt nok.

Virksomhedernes tilgang

Men ansvaret for at skaffe eleverne praktikpladser er ikke skolernes alene. Virksomhederne har også et ansvar. Vi ved, at der ville være tilstrækkeligt med praktikpladser i Danmark til at dække behovet, hvis alle virksomheder, der opfyldte kravene, ville oprette flere praktikpladser. En undersøgelse, som Deloitte har gennemført, viser, at der er 33.000 mulige praktikpladser, som er ubesatte (Undervisningsministeriet 2015).

I bygge- og anlægsbranchen er virksomhederne generelt bedre til at tage lærlinge, end det er tilfældet i mange andre brancher. Det gælder specielt de små og mellemstore virksomheder, hvorimod de store virksomheder ikke har oprettet den procentdel, de burde stå for. Man kan ikke skære alle virksomheder over en kam. Nogle tager mange lærlinge, andre tager nogle få procent, og atter andre tager ingen. Nogle virksomheder er gode til at uddanne, andre er ikke gode. Virksomhederne er lige så forskellige som lærlingene. Det vil efter min mening aldrig kunne lykkes at overlade et vekselluddannelsessystem til et liberalt princip om, at lærlinge selv skal søge for at skaffe sig en praktikplads kombineret med et princip om, at

virksomheder selv skal oprette det nødvendige antal praktikpladser. Denne form for 'laissez-faire'-politik vil ikke være i stand til at sikre den nødvendige balance mellem udbud og efterspørgsel af praktikpladser.

Nogle virksomheder er socialt bevidste og påtager sig et ansvar for at uddanne kommende generationer til branchen, andre virksomheder føler ikke dette ansvar. Vi ved, at geografien betyder noget. Typisk tager virksomheder i provinsen flere lærlinge, end de gør i de store byer, selvom der burde være mere arbejde i de store byer.

Hvis alle virksomheder udbød et antal praktikpladser svarende til omkring 10 % af deres medarbejderstyrke, ville der ikke mangle praktikpladser.

Interesseorganisationernes rolle

Arbejdsgiverorganisationerne har fastholdt det liberale princip om, at det er eleverne selv, der skal finde praktikpladsen, og at virksomhederne ikke på nogen måde skal tvinges til at oprette praktikpladser. Man har længe fastholdt, at vekseluddannelses-systemet fungerer fint, selvom mange unge ikke har kunnet finde praktikplads. De forskellige arbejdsgiverorganisationer prøver at påvirke deres medlemsvirksomheder til ad frivillighedens vej at oprette flere praktikpladser. Arbejdsgiverorganisationerne er imod sociale klausuler og har modarbejdet dette aktivt blandt andet ved i stedet at indgå frivillige partnerskaber med kommuner og boligorganisationer.

Arbejdstagerorganisationer har påpeget problemet med praktikpladser. De mener overordnet, at vekseluddannelsessystemet er velfungerende, men vil gerne regulere sig til flere praktikpladser via praktikcentre og sociale klausuler.

Arbejdsgiverne betaler per ansat til Arbejdsgivernes Uddannelsesbidrag (AUB). De faglige udvalg/lokale uddannelsesudvalg

kan i samarbejde med skolerne søge AUB om midler til praktikpladsopsøgende arbejde. Disse midler er et vigtigt bidrag til skolernes opsøgende arbejde. Problemet er, at arbejdet ikke bliver kontinuerligt, da der kun gives tilskud til en afgrænset periode. Dette system er derfor en lappeløsning, som nok sikrer organisationerne indflydelse via deres midler i AUB og deres indflydelse i de faglige udvalg, men som ikke sikrer en stabil økonomi til skolerne.

Bevægelse henimod et kollektivt ansvar for praktikpladssøgning

Praktikcentre og sociale klausuler – en mulighed for et paradigmeskifte

I 2013 vedtog Folketinget med et bredt flertal praktikcenterordningen. Der er nu oprettet 50 praktikcentre fordelt over landet. Praktikcentrene skal i udbud igen i 2017.

Tidligere har skolerne tilbudt skolepraktik (SKP) indenfor forskellige fag. Disse ordninger er blevet åbnet og lukket afhængig af de forskellige politiske vinde og økonomiske konjunkturer, hvilket har gjort det svært for skolerne at udvikle SKP kontinuerligt. Kvaliteten har derfor været meget svingende, hvilket har betydet, at SKP har fået et dårligt ry i befolkningen og blandt journalister, virksomheder og elever – selvom ordningen på nogle skoler har fungeret fint.

Taxameterordningen for SKP – og nu praktikcentrene – sammenholdt med praktikpladspræmien for uddannelsesaftaler medfører en uheldig incitamentsstruktur, som har betydet, at det er en god forretning for skolen at have SKP-elever på skolen, fremfor at finde en praktikplads til dem. Hermed ikke sagt at skolerne bevidst har udnyttet dette, men strukturen er uheldigt skævvridende. Ministeriet er ved at kigge på denne struktur, og man må håbe, problemet bliver løst.

Desuden har der været fastsat kvoter for, hvor mange skolepraktikpladser de forskellige uddannelser har rådet over. Konsekvensen har været, at mange elever ikke har haft mulighed for at komme videre i deres uddannelse via SKP og nu praktikcentre. Disse kvoter forsvinder dog med den nye erhvervsskolereform.

Der er andre ulemper ved praktikcenterlovgivningen. Det gælder for eksempel karenperioden på en måned (reelt betyder det, at eleverne mangler en måneds løn, da de ikke får løn i karenperioden). Den praktikcenterydelse elever får i praktikcentre, er lavere end den løn man som lærling opnår på en praktikplads. Desuden giver lovgivningen ikke mulighed for orlov ved fx fængselsophold, længere tids psykisk sygdom og andre livskriser i elevernes liv samt anden kringlet lovgivning, som holder elever ude af praktikcentrene, og som er med til at signalere, at skolepraktik ikke repræsenterer et ligeværdigt alternativ til en ordinær praktikplads.

Men trods disse tunge regler ser jeg flere fordele i praktikcentrene:

- Frem for det tidligere SKP arbejdes der mere systematisk med kvalitet. Både den kvalitet, som praktikcentret selv står for på det faglige og sociale område, men også opfølgning af de praktikmål, som eleven skal tilegne sig ude i virksomhederne.
- Incitamentstrukturen er ved at blive ændret, så skolerne får større incitament til at skaffe praktikpladser.
- Der bliver indført en reel uddannelsesgaranti i den nye erhvervsskolereform, hvor de fleste uddannelser garanterer eleverne, at de vil kunne gennemføre deres uddannelser via et praktikcenter, hvis de ikke finder en praktikplads, mens de går på grundforløb.

Jeg mener derfor, at praktikcentrene er det

kollektive svar på praktikpladsproblematikken, som vekseluddannelsessystemet har manglet.

Det er vigtigt at forstå, at et praktikcenter ikke er et sted, hvor eleven er i praktik hele sin læretid. Et praktikcenter er et sikkerhedsnet under vekseluddannelsessystemet. Det vil sige, at praktikcentrene er forpligtede til at sikre, at eleven kommer ud på en rigtig praktikplads så hurtigt som muligt. Elever i et praktikcenter er altså elever i et flow gennem praktikcentret, før de får en rigtig praktikplads i en kortere eller længere periode. Elever kan komme ud i mange forskellige former for uddannelsesaftaler: Delaftaler, som kan være fra en måned op til omkring seks måneder, eller korte aftaler, som kan være i perioder på seks til omkring ni måneder. De indeholder altid et hovedforløb på skole eller restaftaler, som er resten af læretiden. Hvis eleverne kommer i en delaftale eller en kort aftale, kommer de tilbage til praktikcentret og derefter ud i en ny uddannelsesaftale.

Eleverne optages i praktikcentret efter grundforløb, og praktikcentrene modtager elever, der uforskyldt har mistet deres læreplads/praktikplads. Det vil også sige, at hvis eleven bliver træt af sin mester og selv siger op, kan eleven ikke optages i praktikcentret.

For mig at se, er praktikcentre kommet for at blive som et nødvendigt sikkerhedsnet under vekseluddannelsessystemet.

Flere kommuner har indført sociale klausuler med krav om praktikpladser i deres byggeudbud. Det samme gælder regioner, statslige bygherrer og nu også boligorganisationerne, som blev pålagt det i sidste finanslovsaftale. At der bliver indsat et sådan krav i et udbud fører ikke nødvendigvis til de ønskede praktikpladser. Det kræver opfølgning. En opfølgning, som skolerne burde stå for, da det er skolerne, der har eleverne/lærlingene. For bygherrerne er dette

et nyt og ukendt område, hvilket betyder, at de har brug for hjælp og samarbejde med skolerne. For skolerne er det også et nyt område, som kræver ny viden og kunnen.

De styringsredskaber, jeg tidligere har været inde på, betyder, at skolerne er opdraget til at konkurrere med hinanden. Det gælder om at optimere skolens egen økonomi. Det kan medføre, at den samarbejdsånd, som det kræver at servicere store byggerier med lærlinge, først skal til at opbygges.

Flere skoler har arbejdet med at opbygge partnerskaber/samarbejder med alle slags bygherrer. Dette arbejde kræver, at skolerne ved noget om udbudsregler og kontraktforhold på byggerier, sociale klausuler kontra frivillige aftaler, udenlandske virksomheder m.m. Desuden kender skolerne til erhvervsuddannelserne og alle de forskellige former for uddannelsesaftaler, der findes, samt de mange forskellige overenskomster, lærlingen skal fungere under og alle de andre regler, der gælder fx omkring voksenlærlingetilskud m.m. Erfaringer fra dette arbejde er, at bygherrerne, virksomhederne og skolerne har brug for hinanden og er nødt til at arbejde sammen. Her ligger et udviklingspotentiale!

Som eksempler på succesfulde samarbejder kan nævnes Slagelse Bolig og BO-VEST i Albertslund, hvor det er lykkedes at få mange praktikpladser på byggerierne. Desuden kan nævnes Københavns Kommunes sociale klausuler og processen på Metrobyggeriet i København, som har haft en svær fødsel – blandt andet på grund af manglende hårde sociale klausuler i de første udbud. Det er nu lykkedes at få flere praktikpladser også der. Arbejdet er først lige begyndt!

Hvis ikke der stilles krav om sociale klausuler med krav om praktikpladser, risikerer vi som samfund, at der ikke kommer praktikpladser på de store byggerier, hvor der er mange udenlandske virksomheder. For en udenlandsk virksomhed vil det at skulle

have en lærling ofte blive oplevet som udelukkende bøvlet. Et andet problem er, at udenlandske virksomheder ikke kan tage danske lærlinge. Det kan kun danske virksomheder, der er godkendt til det danske erhvervsuddannelsessystem. Dette udfordrer systemet og kræver nye løsninger.

Afrunding

En fremtidssikret løsning på praktikpladsproblematikken i bygge- og anlægsbranchen vil bestå i en kombination af flere ting:

- Den nye erhvervsskolereform gør op med nogle af de systemfejl, som har været med til at forstærke problemet og udsætte en løsning. Den nye erhvervsskolereform er et opgør med 'fastholdelsesparadigmet' og til dels '95 %-målsætningen'. Ved at gå fra fastholdelse til gennemførelse kan erhvervsskolerne blive styrket og derved tiltrække flere elever.
- Skolerne skal have organiseret det praktiksøgende arbejde ud fra en mere kollektiv tilgang. Det kræver god undervisning i praktikpladssøgning på grundforløbene, specielt Grundforløb 2 (med den nye erhvervsskolereform bliver grundforløbet opdelt i to dele: Grundforløb 1 bliver for elever, der kommer lige fra 9. og 10. klasse, og som via Grundforløb 1 får en introduktion til erhvervsuddannelserne. Grundforløb 2 er for alle andre. Det er efter disse 20 uger i Grundforløb 2, at eleven skal fortsætte sin uddannelse i en uddannelsesaftale i en virksomhed). Det er bemærkelsesværdigt, at de nye bekendtgørelser omkring Grundforløb 2 ikke beskriver, hvor i forløbet og hvordan undervisningen i praktikpladsopsøgning skal placeres i Grundforløb 2. Det er beskrevet i Grundforløb 1, men det er kun en tredjedel af eleverne, der vil komme fra Grundforløb 1, og det er først på

Grundforløb 2, at man er tidsmæssigt i nærheden af at skulle bruge en praktikplads. At ministeriet ikke har forholdt sig proaktivt til dette vidner enten om, at ministeriet stadig ligger under for diskursen om, at eleverne eget ansvar for at finde sig en praktikplads, eller om at man ikke er opmærksom på en af de største systemfejl ved vekseluddannelsessystemet – de manglende praktikpladser!

- Et kontinuerligt opsøgende arbejde på skolen i samarbejde med praktikcentret på den enkelte skole.
- Velfungerende praktikcentre, som kan få elever ud i virksomhederne og samtidigt

kan arbejde med kvaliteten i den læring, der sker, både mens eleven er i praktik i virksomhederne, og mens lærlingen er i praktikcentret.

- Sociale klausuler og frivillige aftaler hos bygherrer, der sikrer flere praktikpladser i virksomhederne.
- Samarbejde mellem skoler omkring store byggerier, der følger op og servicerer de store byggerier med lærlinge.
- Hæve AUB-bidraget, så de virksomheder, der oprettet praktikpladser, i højere grad får økonomisk kompensation for det betalt af de virksomheder, der ikke vælger at oprettet praktikpladser.

NOTER

- 1 Vekseluddannelsesprincippet hviler på, at uddannelsen veksler mellem at foregå som skolebaseret undervisning og oplæring i en virksomhed.
- 2 TIB Odense gennemførte fra 2003 til 2006 en undersøgelse af omkring 500 tømrerlærlinge. Undersøgelsen havde til formål at belyse, hvordan lærlinge fik deres praktikplads (Parbst og Rützou 2011, 37).
- 3 Den 1. januar 1991 trådte erhvervsuddannelses- og erhvervsskolereformen i kraft, jf. lov nr. 210 af 5. april 1989 om erhvervsskoler (erhvervsskoleloven) og lov nr. 211 af 5. april 1989 om EUD-uddannelser (erhvervsuddannelsesloven).
- 4 At fastholde elever har været et omdrejningspunkt siden den første erhvervsskolelov i 1889. Der har været mange forskellige forsøg på at arbejde med fastholdelse af elever gennem tiden. Siden august 2007 har det været muligt at udbyde grundforløbspakker – dvs. særligt strukturerede grundforløb, på erhvervsuddannelserne. Siden 1. januar 2008

har der været krav om, at erhvervsuddannelserne skal udbyde sådanne forløb. Formålet med grundforløbspakkerne er at tilbyde eleverne et grundforløb, der i højere grad tager højde for deres forskellige forudsætninger og behov, både fagligt og socialt. Fastholdelse og mulighed for forlængelse af grundforløb kom med reformen i 2007 om grundforløbspakker. Siden januar 2008 har erhvervsuddannelserne skullet tilbyde grundforløbspakker til elever på de erhvervsfaglige grundforløb (Danmarks Evalueringsinstitut 2009).

- 5 95 %-målsætningen stammer oprindeligt tilbage til 1993, hvor daværende undervisningsminister Ole Viig Jensen proklamerede, at 'uddannelse til alle'-målsætningen blev formaliseret. Globaliseringsrådets arbejde for, hvordan man kunne nå målet om, at henholdsvis 85 % og 95 % af en ungdomsårgang i henholdsvis 2010 og 2015 gennemfører en ungdomsuddannelse. Udvalget afgav rapport den 8. februar 2006 (Danmark i den globale økonomi 2006).

REFERENCER

Danmark i den globale økonomi (2006): *Notat om udvalget om at alle unge gennemfører en ungdomsuddannelse.*

Danmarks Evalueringsinstitut (2009): *Grundforløbspakker på erhvervsuddannelserne.*

Parbst, K. & J. Rützou (2011): *Perler i byggebranchen*, Odense, Praxis, Erhvervsskolernes Forlag.

Undervisningsministeriet (2015): *Praktikpladspotentiale og benchmarking af erhvervsskolerne.*

Karin Parbst er uddannet snedker og cand.comm.adm. fra Roskilde Universitet. Artiklen står for forfatterens personlige holdning. Karin Parbst har arbejdet indenfor byggebranchen og erhvervsskoleverdenen i en årrække.